

МУРЗАНОВСЬКА АЛІНА ВЛАДИСЛАВІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Судове провадження за нововиявленими та виключними обставинами формувалось поступово, змінюючи назви та сутність форм та видів проваджень, а також перелік та зміст безпосередніх підстав. Так, КПК 1960 р. містив Гл. 32 «Відновлення справ в зв'язку з нововиявленими обставинами», з 2001 р. дана глава мала назву «Перегляд судових рішень у порядку виключного провадження», а після реформи 2010 р. – «Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами». КПК 2012 року вже містив Гл. 34 «Провадження за нововиявленими обставинами» та Гл. 35 «Перегляд судових Рішень Верховним Судом України». З 03.10.2017 Гл. 34 має назву «Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами» при цьому з КПК була виключена Гл. 35, але залишилась одна з підстав, яка визначена як “виключна”). Як зазначається в літературі, змін зазнала низка положень Гл. 34 КПК, наприклад, законодавець зважив на доктринальні дискусії та доповнив дану новими обставинами, які є підставами для здійснення кримінального провадження за нововиявленими або виключними обставинами; оновлені правові процедури подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами та здійснення перегляду судового рішення за наведеними обставинами [4, с. 861].

Перегляд судових рішень вимагає дотримання, крім основних засад кримінального провадження, також і принципу *res judicata*, тобто принципу остаточності рішення. У доповіді Венеційської комісії «Верховенство права» вказується на те, що остаточні рішення судів національної системи не повинні бути предметом оскарження. Юридична визначеність також вимагає, щоб остаточні рішення судів були виконані. Системи, де існує можливість скасовувати остаточні рішення, не базуючись при цьому на безспірних підставах публічного інтересу, та які допускають невизначеність у часі, несумісні з принципом юридичної визначеності. Насамкінець, судові рішення мають бути ефективно виконані і не повинно існувати можливості (окрім надзвичайно виняткових випадків) переглядати остаточне судове рішення (дотримання принципу *res judicata*) [3, с. 179, 180]. Цей принцип наголошує, що жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового рішення суду просто тому, що вона має на меті добитися нового слухання справи та нового її вирішення. Повноваження вищих судових органів стосовно перегляду мають реалізовуватись для виправлення судових помилок та недоліків судочинства, а не для здійснення нового

судового розгляду (див.: рішення ЄСПЛ у справах: “Брумареску проти Румунії” (п.п. 60-61); “Рябих проти Росії” (п.п. 51-52); “Пономарьов проти України” (п. 40); “Устименко проти України” (п. 46)).

Крім того, перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами не повинен суперечити принципу *non bis in idem*. Так, у разі підтвердження судом наявності нових обставин попереднє рішення у справі скасовується, а замість нього ухвалюється інше – з урахуванням нових обставин.

Як зазначає Н.Р. Бобечко, порівняно з КПК 1960 р. у регламентації вітчизняного провадження за нововиявленими обставинами згідно з чинним КПК простежується кардинальна зміна його моделі, а саме, від змішаної, яка закріплює слідчо-прокурорське розслідування чи перевірку з метою виявлення нововиявлених обставин, а їх встановлення, визначення впливу на правосудність судового рішення та наступне спрямування кримінального провадження здійснюється в судовому порядку, до судової, за якої з’ясування наявності та встановлення таких обставин здійснюється тільки судом з ініціативи сторін, тобто відбувається надання переваги винятково судовому захисту прав, свобод та законних інтересів учасників судового провадження, що ґрунтується на засадах змагального процесу [1, с. 198].

На жаль, навіть після реформування залишаються суттєві недоліки. Так, О.М. Дроздов звертає увагу на те, що чітко не визначено можливість перегляду судових рішень у зв’язку з ухваленням Конституційним Судом України рішень щодо офіційного тлумачення Конституції України, які теж є обов’язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені (ст. 151-2 Конституції України та ст. 84 ЗУ «Про Конституційний Суд України»). Вищевказане дає підстави для висновку про те, що питання з’ясування юридичної природи правових позицій КСУ, як, наприклад, так би мовити остаточного результату офіційного тлумачення, є неоднозначним та до цього часу не вирішеним; знову поза увагою законодавця залишилися питання перегляду судових рішень у межах провадження за нововиявленими або виключними обставинами в разі встановлення органом міжнародної організації, юрисдикція якого визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов’язань при вирішенні даної справи судом (ст. 55 Конституції України). Таким органом, наприклад, відповідно до Пакту про громадянські та політичні права є Комітет з прав людини [див.: 4, с. 877-878].

Н.Р. Бобечко, дослідивши новели законодавства щодо провадження за нововиявленими або виключними обставинами дійшов висновку, що методологічно повно і точно не вдалося врегулювати процесуальну діяльність на такому етапі, що, безперечно, ускладнюватиме застосування положень Гл. 34 КПК на практиці. В першу чергу мова йде про те, що законодавець, нарешті, об’єднав в одну групу споріднені підстави – встановлення Конституційним Судом України неконституційності, конституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи (п. 1 ч. 3 ст. 459 КПК) та встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов’язань при

вирішенні даної справи судом (п. 2 ч. 3 ст. 459 КПК) [2, с. 25], хоча важко погодитись, що ці підстави є спорідненими. Проте, повністю підтримуємо міркування щодо віднесення до цієї групи обставини, підставу, яка за своєю правовою природою завжди була та продовжує залишатися нововиявленою – встановлення вини судді у вчиненні злочину або зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду під час кримінального провадження, внаслідок якого було ухвалено судове рішення (п. 3 ч. 3 ст. 459 КПК) [2, с. 26-27]. Також цілком можна погодитись, що не вільний від хиб і зміст обставин, передбачених пп. 1, 3 ч. 3 ст. 459 КПК та є питання і щодо способу встановлення групи нововиявлених обставин, викладених у п. 1 ч. 2 ст. 459 КПК [2, с. 28-31].

Крім того, в цілому щодо виділення такої підстави, як встановлена КСУ неконституційність, конституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи необхідно зробити певні зауваження. Зазначимо, що розширення спочатку за рахунок цієї підстави переліку нововиявлених обставин, а згодом віднесення її до виключних підстав перегляду судових рішень, виявляється не зовсім логічним. Так, в ч. 5 ст. 459 КПК вказано, що перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами у разі прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час здійснення провадження, не допускається, а в літературі з цього приводу слушно підкреслюється, що в іншому разі це суперечило би правилу про заборону зворотної дії закону, і кожне судове рішення перебувало би під загрозою скасування кожного разу, коли приймається новий закон, то чому це допускається при перегляді за виключними обставинами, при визнанні закону таким, що не відповідає Конституції України (неконституційним), тобто визнається таким, що втратив чинність. Тому уявляється, що таке рішення КСУ може бути підставою, якщо воно існувало на момент судового розгляду, але суд не взяв цього до уваги, тобто можна, наприклад, вести мову про виявлення суттєвих недоліків у попередньому судовому розгляді.

Проблеми правового регулювання та правозастосування порядку провадження за нововиявленими або виключними обставинами також вже стали предметом наукових досліджень [див., наприклад: 6].

Крім того, як слушно зазначається в літературі, в окремих випадках перегляд судових рішень за виключними обставинами на підставі рішень ЄСПЛ (на прикладі рішення *«Петухов проти України»*) викликає ряд проблем та не дозволяє повною мірою (або не дозволяє взагалі) захистити права засуджених осіб, що зумовлено недосконалістю чинного законодавства, а також відсутністю стабільної та послідовної судової практики в цій площині [див.: 5, с. 254-260].

Таким чином, провадження з перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами відіграє важливу роль у забезпеченні справедливості судочинства, але потребує подальшого вдосконалення методології визначення нормативно-правового врегулювання та практики його застосування у вказаних напрямках, враховуючи особливе значення міжнародно-правових стандартів та практики ЄСПЛ.

Список використаної літератури:

1. Бобечко Н.Р. Суть, завдання, значення та процесуальні особливості провадження за нововиявленими обставинами за КПК України. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 1. С. 196-200.
2. Бобечко Н.Р. Новели кримінально-процесуального законодавства України в контексті забезпечення єдності судової практики // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2018. № 1(17). С. 21-41. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18bnrysp.pdf>.
3. Доповідь, схвалена Венеційською Комісією Ради Європи на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року) «Верховенство права» // Право України. 2011. № 10. С. 179, 180.
4. Дроздов О.М. Провадження за нововиявленими або виключними обставинами в кримінальному судочинстві за європейськими стандартами. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 860-888.
5. Кучинська О., Щиголь О. Забезпечення права засудженого на справедливий суд в аспекті перегляду рішень за виключними обставинами на прикладі рішення ЄСПЛ «Петухов проти України» // Підприємництво, господарство і право. 2019. № 4. С. 254-260.
6. Нор В., Бобечко Н. Порядок провадження за нововиявленими або виключними обставинами у кримінальному судочинстві України: проблеми правового регулювання і правозастосування // Право України. 2018. № 8. С. 150-172.

Ключові слова: судове провадження, перегляд судових рішень, нововиявлені обставини, виключні обставини.

Ключевые слова: судебное производство, пересмотр судебных решений, вновь открывшиеся обстоятельства, исключительные обстоятельства.

Key words: court proceedings, review of court decisions, newly revealed circumstances, exceptional circumstances.

ТОРБАС ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук*

СУДДІВСЬКИЙ РОЗСУД ПРИ ВСТАНОВЛЕННІ МЕЖ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Відповідно до ч. 1 ст. 337 КПК України, судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, крім випадків, передбачених КПК України. Лише прокурор має право змінювати обвинувачення, висувати додаткове обвинувачення та відмовлятися від нього, тому можна стверджувати, що в першу чергу на межі